

ORGANISASIEKULTUUR IN DIE CHEMIESE BEDRYF

deur

MICHIEL JACOBS

voorgelê ter gedeeltelike vervulling van die vereistes
vir die graad

MAGISTER COMMERCII

in die vak

BEDRYF- EN ORGANISASIESIELKUNDE

aan die

UNIVERSITEIT VAN SUID-AFRIKA

STUDIELEIER: ME EJ BOTHA

MEDESTUDIELEIER: PROF F VAN N CILLIERS

NOVEMBER 2003

OPSOMMING

Hierdie navorsing ondersoek organisasiekultuur in die Chemiese Bedryf, met spesifieke verwysing na die kultuur in Gasproduksie.

In die **literatuuroorsig** word die konsep "organisasiekultuur" teoreties vanuit Burke en Litwin se perspektief beskou. Teoreties kan verskille in organisasiekultuur tussen die huidige en die verlangde organisasiekultuur, tussen afdelings en tussen gesagsvlakke voorkom. Die afleiding word gemaak dat kultuurverandering die totale organisasie betrek.

In die **empiriese ondersoek** word die Organisasiekultuurindeks op 36 werknemers van die bestuursgroep en 138 van die werknemersgroep toegepas.

Uit die empiriese bevindinge blyk dit dat daar betekenisvolle verskille in organisasiekultuur voorkom. Die empiriese bevindinge steun die teoretiese bevindinge dat daar nie altyd sprake is van 'n enkele kultuur in 'n organisasie nie. Daar word ook vasgestel dat hierdie organisasie se organisasiekultuur nie toepaslik is vir die huidige era nie.

SLEUTELTERME: Basiese onderliggende aannames, organisasiewaardes, leierskap, transformasionele leierskap, transformasionele veranderinge, transaksionele verandering, klimaat.

SUMMARY

ORGANISATION CULTURE IN THE CHEMICAL INDUSTRY

This research deals with organisation culture in the Chemical Industry, with specific reference to the culture in Gas Production.

In the **literature survey**, the concept "organisation culture" is studied theoretically from the perspective of Burke and Litwin. Theoretically, differences may occur between the current and desired organisation culture, between divisions and between levels of authority. The conclusion is drawn that culture change involves the whole organisation.

In the **empirical investigation**, the Organisation Culture Index is applied to 36 employees at management level and 138 at employee level.

The empirical findings show that there are significant differences. The empirical findings therefore support the theoretical findings that a single culture does not always exist in an organisation. This research also confirms that the culture in this organisation may not be appropriate for the present era.

KEY TERMS: Basic underlying assumptions, organisation values, leadership, transformational leadership, transformational change, transactional change, climate.

DANKBETUIGINGS

Graag wil ek opregte dank en waardering teenoor die volgende persone uitspreek vir hul bydraes tot hierdie navorsing:

- Esther, my vrou en Francois en Esmarí my kinders vir hulle belangstelling en volgehoue ondersteuning.
- Me Elna Botha (studieleier) en Prof Frans Cilliers (mede-studieleier) vir hulle leiding en hulp.
- Me Joyce Jordaan van UNISA vir haar hulp en advies met die statistiese verwerkings.
- Danie Maritz en Conrad Brand van Productivity Development vir hulle hulp met die verkryging van data.
- Die bestuur van Gasproduksie vir hulle goedkeuring om die organisasie se data te gebruik vir my studiedoeleindes.
- Me Anita Venter van die Menslike Hulpbronne Departement vir die insameling van die vraelyste en al haar hulp.
- Anneke Brits vir die taalkundige versorging.
- Familie en vriende wat belangstelling getoon en ondersteuning gegee het.

My grootste dank gaan egter aan my Skepper vir die vermoë wat Hy my gegee het om my volle potensiaal te kan ontwikkel.

INHOUDSOPGAWE

BLADSY

HOOFSTUK

OPSOMMING	ii
SUMMARY	iii
1 WETENSKAPLIKE BEGRONDING VAN DIE NAVORSING	1
1.1 AGTERGROND VAN EN MOTIVERING VIR DIE NAVORSING	1
1.2 PROBLEEMSTELLING	3
1.3 DOELSTELLINGS	5
1.3.1 Algemene doelstelling	5
1.3.2 Spesifieke doelstellings	5
1.3.2.1 <i>Teoretiese doelwitte</i>	5
1.3.2.2 <i>Empiriese doelwitte</i>	5
1.4 NAVORSINGSMODEL	6
1.5 PARADIGMATIESE PERSPEKTIEF VAN DIE NAVORSING	8
1.5.1 Die intellektuele klimaat	8
1.5.1.1 <i>Relevante paradigma</i>	8
1.5.1.2 <i>Metateoretiese verklarings</i>	10
1.5.2 Mark van intellektuele hulpbronne	12
1.5.2.1 <i>Sentrale hipotese</i>	13
1.5.2.2 <i>Metodologiese verklarings</i>	13
1.6 NAVORSINGSONTWERP	13
1.6.1 Veranderlikes	14
1.6.2 Tipe navorsing	14
1.6.3 Geldigheid en betroubaarheid	14
1.7 NAVORSINGSMETODE	16
1.7.1 Literatuuroorsig	16
1.7.2 Empiriese ondersoek	17

1.8	HOOFSTUKINDELING	18
1.9	HOOFSTUKSAMEVATTING	19
2	ORGANISASIEKULTUUR	20
2.1	OMSKRYWING VAN ORGANISASIEKULTUUR	20
2.2	VERSKILLE TUSSEN ORGANISASIEKULTUUR EN ORGANISASIEKLIMAAT	25
2.3	BEWUSSYNSVLAKKE VAN ORGANISASIEKULTUUR	27
2.3.1	Artefakte	29
2.3.2	Waardes en norme	29
2.3.3	Basiese onderliggende aannames	30
2.4	OMSKRYWING VAN ORGANISASIEWAARDES	32
2.5	KENMERKE VAN SUBKULTURE	36
2.5.1	Versterkende kultuur	37
2.5.2	Ortogonale kultuur	37
2.5.3	Kontrakultuur	37
2.6	DIE MANIFESTASIE VAN ORGANISASIEKULTUUR IN ORGANISASIES	39
2.6.1	Materiële simbole	39
2.6.2	Rituele en gebruike	40
2.6.3	Taalgebruik	40
2.6.4	Legendes en stories	41
<i>2.6.4.1</i>	<i>Gelykheid</i>	<i>41</i>
<i>2.6.4.2</i>	<i>Sekuriteit</i>	<i>41</i>
<i>2.6.4.3</i>	<i>Beheer</i>	<i>41</i>
2.6.5	Interpersoonlike verhoudinge	42
2.6.6	Waardes (opvattings, veronderstellings of aannames)	42
2.7	KENMERKE VAN ORGANISASIEKULTUUR	43
2.7.1	Innovasie en risikoneming	43
2.7.2	Die belangrikheid wat aan detail geheg word	43

2.7.3	Resultaatgedrewenheid	43
2.7.4	Mensgeoriënteerdheid	43
2.7.5	Spangeoriënteerdheid	44
2.7.6	Aggressiwiteit	44
2.7.7	Stabiliteit	44
2.8	TIPES ORGANISASIEKULTUUR	44
2.8.1	Vader-stigter-kultuur	45
2.8.2	Burokratiese kultuur	45
2.8.3	Deelnemende kultuur	46
2.8.4	Professionele kultuur	47
2.8.5	Bestuurs-entrepreneurskultuur	47
2.9	DIE VERANDERING VAN ORGANISASIEKULTUUR	48
2.10	DIE BURKE-LITWIN-MODEL VAN ORGANISASIEKULTUUR	50
2.10.1	Rasionaal van die Burke-Litwin-model	51
2.10.2	Die teorie van die Burke-Litwin-model	52
2.10.2.1	<i>Eksterne omgewing</i>	54
2.10.2.2	<i>Missie en strategie</i>	54
2.10.2.3	<i>Leierskap</i>	55
2.10.2.4	<i>Kultuur</i>	55
2.10.2.5	<i>Struktuur</i>	56
2.10.2.6	<i>Bestuurspraktyke</i>	56
2.10.2.7	<i>Stelsels</i>	57
2.10.2.8	<i>Klimaat</i>	57
2.10.2.9	<i>Taakvereistes en individuele vaardighede/vermoëns</i>	58
2.10.2.10	<i>Individuele behoeftes en waardes</i>	58
2.10.2.11	<i>Motivering</i>	59
2.10.2.12	<i>Individuele en organisasieprestasie</i>	59
2.10.3	Transformasionele en transaksionele dinamika	60
2.10.3.1	<i>Transformasionele veranderlikes</i>	60
2.10.3.2	<i>Transaksionele veranderlikes</i>	61
2.10.4	Toepassingsmoontlikhede van die Burke-Litwin-model	62
2.10.5	Kritiek teen die Burke-Litwin-model	63
2.11	TEORETIESE INTEGRASIE	64

2.12	HOOFSTUKSAMEVATTING	68
3	EMPIRIESE ONDERSOEK	69
3.1	POPULASIE EN STEEKPROEFNEMING	69
3.2	MEETINSTRUMENT	72
3.2.1	Die ontwikkeling van die Organisasiekultuurindeks (OKI)	72
3.2.2	Beskrywing van die OKI	72
3.2.3	Rasionaal van die OKI	76
3.2.4	Doel van die OKI	77
3.2.5	Dimensies van die OKI	77
3.2.5.1	<i>Organisasiekultuur</i>	78
3.2.5.2	<i>Biografiese inligting</i>	84
3.2.6	Die administrering van die OKI	84
3.2.7	Die interpretasie van die OKI	85
3.2.8	Die betroubaarheid van die OKI	88
3.2.9	Die geldigheid van die OKI	89
3.2.10	Motivering vir die insluiting van die OKI	89
3.3	DATA-INSAMELING	90
3.4	STATISTIESE VERWERKING	91
3.5	HIPOTESEFORMULERING	94
3.6	HOOFSTUKSAMEVATTING	94
4	RESULTATE	96
4.1	BIOGRAFIESE INLIGTING	96
4.1.1	Geslag	96
4.1.2	Huwelikstatus	97
4.1.3	Ouderdomsverspreiding	98

4.1.4	Taalverspreiding	99
4.1.5	Dienstydperk in die organisasie	101
4.1.6	Onderwysvlak	102
4.2	VERSKILLE IN DIE BELEWING VAN DIE HUIDIGE EN DIE VERLANGDE ORGANISASIEKULTUUR IN GASPRODUKSIE	104
4.2.1	Verskille in die beleving van die huidige en die verlangde dimensionele omgewingstoestande	104
4.2.1.1	<i>Samewerking</i>	106
4.2.1.2	<i>Verbondenheid</i>	106
4.2.1.3	<i>Kreatiwiteit</i>	106
4.2.2	Verskille in die beleving van die huidige en die verlangde steunfaktore	107
4.2.2.1	<i>Leierskapwaardes</i>	109
4.2.2.2	<i>Toeganklike leierskap</i>	110
4.2.2.3	<i>Leierskapgeloofwaardigheid</i>	110
4.2.2.4	<i>Klimaat</i>	111
4.2.2.5	<i>Gesagsverhoudinge</i>	111
4.2.2.6	<i>Werkinsentiewe</i>	112
4.2.2.7	<i>Spaneenheid</i>	112
4.2.2.8	<i>Werksprosesse</i>	113
4.2.2.9	<i>Sosiale prosesse</i>	113
4.2.2.10	<i>Probleemoplossing</i>	114
4.3	VERSKILLE IN DIE BELEWING VAN DIE HUIDIGE EN DIE VERLANGDE OMGEWINGSTOESTANDE TUSSEN DIE ONDERSKEIE AFDELINGS VAN GASPRODUKSIE	117
4.3.1	Verskille in die beleving van die huidige en die verlangde dimensionele omgewingstoestande tussen die onderskeie afdelings	117
4.3.1.1	<i>Die dimensie samewerking</i>	117
4.3.1.2	<i>Die dimensie verbondenheid</i>	120
4.3.1.3	<i>Die dimensie kreatiwiteit</i>	123
4.3.2	Verskille in die beleving van die huidige en die verlangde steunfaktore tussen die onderskeie afdelings	126

4.3.2.1	<i>Leierskapwaardes</i>	127
4.3.2.2	<i>Toeganklike leierskap</i>	129
4.3.2.3	<i>Leierskappeloofwaardigheid</i>	131
4.3.2.4	<i>Klimaat</i>	133
4.3.2.5	<i>Gesagsverhoudinge</i>	135
4.3.2.6	<i>Werkinsentiewe</i>	138
4.3.2.7	<i>Spaneenheid</i>	140
4.3.2.8	<i>Werksprosesse</i>	142
4.3.2.9	<i>Sosiale prosesse</i>	145
4.3.2.10	<i>Probleemoplossing</i>	147
4.4	VERSKILLE IN DIE BELEWING VAN DIE HUIDIGE EN DIE VERLANGDE OMGEWINGSTOESTANDE TUSSEN DIE ONDERSKEIE GESAGSVLAKKE	153
4.4.1	Verskille in die beleving van die huidige en die verlangde dimensionele omgewingstoestande tussen die onderskeie gesagsvlakke	153
4.4.2	Verskille in die beleving van die huidige en die verlangde steunfaktore tussen die onderskeie gesagsvlakke	156
4.4.2.1	<i>Die verskille in die rekenkundige gemiddeldes ten opsigte van die steunfaktore</i>	156
4.4.2.2	<i>Die steunfaktore van die bestuursvlak</i>	157
4.4.2.3	<i>Die steunfaktore van die werknemersvlak</i>	160
4.4.3	Interpretasie van prioriteite vir die optimale roete van die verlangde steunfaktore	164
4.5	INTEGRASIE	168
4.6	HOOFSTUKSAMEVATTING	172
5	GEVOLGTREKKINGS, TEKORTKOMINGS EN AANBEVELINGS	173
5.1	GEVOLGTREKKINGS	173
5.1.1	Gevolgtrekkings ten opsigte van die literatuuroorsig	173

5.1.2	Gevolgtrekkings ten opsigte van die empiriese ondersoek	174
5.1.2.1	<i>Verskille in die beleving van die huidige en verlangde organisasiekultuur</i>	174
5.1.2.2	<i>Verskille in die beleving van die organisasiekultuur tussen die onderskeie afdelings</i>	176
5.1.2.3	<i>Verskille in die beleving van die organisasiekultuur tussen die onderskeie gesagsvlakke</i>	177
5.1.3	Gevolgtrekkings ten opsigte van die literatuur- en empiriese ondersoek	178
5.2	TEKORTKOMINGS VAN DIE ONDERSOEK	179
5.2.1	Literatuuoroorsig	179
5.2.2	Steekproef	179
5.3	AANBEVELINGS	179
5.3.1	Aanbevelings ten opsigte van verskille in die huidige organisasiekultuur	180
5.3.2	Aanbevelings ten opsigte van verdere navorsing	182
5.4	HOOFSTUKSAMEVATTING	182
BRONNELYS		184
LYS VAN FIGURE		xii
LYS VAN TABELLE		xiii

LYS VAN FIGURE

BLADSY

Figuur 2.1: Bewussynsvlakke en onderlinge interaksie van organisasiekultuur	28
Figuur 2.2: Vlakke van organisasiekultuur en die interaksie met bestuursprosesse	34
Figuur 2.3: Die Burke-Liwin-model rakende organisasiekultuurverandering	53
Figuur 3.1: Die organisasiebevoegdheidsproses	74
Figuur 3.2: Skaal vir die meting van steunfaktore	75
Figuur 4.1: Geslagsverspreiding	97
Figuur 4.2: Huwelikstatus	98
Figuur 4.3: Ouderdomsverspreiding	99
Figuur 4.4: Taalverspreiding	100
Figuur 4.5: Dienstydpark	101
Figuur 4.6: Onderwysvlak	103
Figuur 4.7: Verskille in die rekenkundige gemiddeldes van afdelings ten opsigte van die steunfaktore	126
Figuur 4.8: Verskille in die rekenkundige gemiddeldes ten opsigte van die steunfaktore tussen die onderskeie gesagsvlakke	157
Figuur 4.9: Bepaling van die optimale roete	167

LYS VAN TABELLE

BLADSY

Tabel 2.1:	Vergelyking tussen die fokusareas van die dimensies van die Burke-Litwin-model en die fokusareas van die dimensionele omgewingstoestande se steunfaktore van die OKI	66
Tabel 3.1:	Resultate van die Cronbach Alpha-koëffisiënte van die steunfaktore van die huidige dimensionele omgewingstoestande	93
Tabel 4.1:	Verskille in die beleving van die huidige en die verlangde dimensionele omgewingstoestande	104
Tabel 4.2:	Verskille in die beleving van die huidige en die verlangde steunfaktore van die dimensionele omgewingstoestande	108
Tabel 4.3:	Samevatting van resultate van verskille in die beleving van die huidige en die verlangde organisasiekultuur ten opsigte van die steunfaktore van die dimensionele omgewingstoestande	116
Tabel 4.4:	Verskille tussen afdelings ten opsigte van die dimensie samewerking	118
Tabel 4.5:	Verskille tussen afdelings ten opsigte van die dimensie verbondenheid	121
Tabel 4.6:	Verskille tussen afdelings ten opsigte van die dimensie kreatiwiteit	124
Tabel 4.7:	Verskille tussen afdelings ten opsigte van leierskapwaardes	127
Tabel 4.8:	Verskille tussen afdelings ten opsigte van toeganklike leierskap	129
Tabel 4.9:	Verskille tussen afdelings ten opsigte van leierskapgeloofwaardigheid	131
Tabel 4.10:	Verskille tussen afdelings ten opsigte van klimaat	133
Tabel 4.11:	Verskille tussen afdelings ten opsigte van gesagsverhoudinge	136
Tabel 4.12:	Verskille tussen afdelings ten opsigte van werksinsentiewe	138
Tabel 4.13:	Verskille tussen afdelings ten opsigte van spaneetheit	140
Tabel 4.14:	Verskille tussen afdelings ten opsigte van werksprosesse	143
Tabel 4.15:	Verskille tussen afdelings ten opsigte van sosiale prosesse	145
Tabel 4.16:	Verskille tussen afdelings ten opsigte van probleemoplossing	148
Tabel 4.17:	Samevatting van resultate van verskille tussen afdelings ten opsigte van die steunfaktore	152
Tabel 4.18:	Verskille tussen gesagsvlakke ten opsigte van die huidige en die verlangde dimensionele omgewingstoestande	154

Tabel 4.19:	Verskille ten opsigte van die huidige en die verlangde steunfaktore van die bestuursvlak	158
Tabel 4.20:	Verskille ten opsigte van die huidige en die verlangde steunfaktore van die werknemersvlak	161
Tabel 4.21	Samevatting van resultate van verskille tussen gesagsvlakke ten opsigte van die steunfaktore	164
Tabel 4.22:	Interpretasie van die prioriteite van die steunfaktore	165
Tabel 4.23:	Interpretasie van die moontlike optimale roetes	166
Tabel 4.24:	Integrering van die resultate van die dimensionele omgewings-toestande se steunfaktore van die OKI en die dimensies van die Burke-Litwin-model	170